

Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dinî Hareketlerin Bazı Özellikleri ve Toplumsal Tabanları

M. Ali KIRMAN*

Bu makalenin konusu Batılı toplumlarda ortaya çıkan yeni dinî hareketlerdir. Söz konusu hareketler, burada, oluşum sebepleri, karakteristik özellikleri ve toplumsal tabanları açısından ele alınacaktır. Bu makalenin amacı ise, Batıda ortaya çıkan yeni dinî hareketler hakkında son yıllarda elde edilen bilgi birikiminden yararlanılarak Türkiye'nin toplumsal yapısı içinde ortaya çıkmış ve hâlen faaliyetlerini sürdüren dinî cemaatler hakkında sağlıklı bir değerlendirme yapılmasına katkıda bulunmaktır.

"*Yeni dinî hareket*" kavramı, çoğu 1950'lerden sonra ortaya çıkan, 1970'lerden itibaren de yaygın bir ilgi görmeye başlayan ve söylemlerinde coşkun bir dinî, ruhî ve felsefî yaşantı vaat eden birbirinden farklı oluşumları ifade etmek için kullanılmaktadır.¹ Bununla birlikte yapı ve dış görünüm olarak ele alındığında

---

* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi.

1 Bkz. Eileen Barker, *New Religious Movements*, Londra, 1992, s.9; James A. Beconford, "New Religions", *Encyclopedia of Religion*, (ed. Mircea Eliade) C.X, New York, 1987, s.390

ise, yeni dinî hareketleri, çağdaş dünyadaki özel ve kamusal alanlar arasındaki sınırları kaldırma sebebi olarak kavramsallaştırmak da mümkündür. Ayrıca konunun uzmanları, yeni dinî hareket kavramı bağlamında, son yıllarda sayısı hızla artan “*din değiştirme*” (ihtida, conversion) olaylarının da ele alınması gerektiğini, çünkü bu olayların da insanların yeni dinî hareketler veya diğer dinî oluşumlar içerisinde nasıl ve niçin girdiklerinin belirlenmesiyle doğrudan ilgili olduğunu belirtmektedirler.²

Batıda ortaya çıkan yeni dinî hareketlerin daha iyi anlaşılması için çeşitli tipoloji denemeleri yapılmıştır. Mesela bu hareketler üzerine önemli çalışmaları bulunan Robbins ve arkadaşları, daha önce söz konusu hareketlerle ilgili olarak yapılan tekçi yaklaşım yerine monistik ve düalistik şeklinde ikili bir tasnif yapmışlardır. Buna göre birinci grupta “*monistik*” olarak isimlendirilen ve karizmatik liderlere tam bir teslimiyetle bağlanma suretiyle aydınlanmaya ulaşılacağı vaadinde bulunan hareketler yer alır ki, bunların en önemli özelliği, hayatın her alanını ilahi kurallara göre düzenleme konusunda tavizsiz bir ısrar içerisinde olmalarıdır. Oldukça katı ve normatif bir söyleme sahip olan bu hareketlere örnek olarak Church of Scientology³, Hare Krishna (ISKCON: International Society For Krishna Consciousness)⁴ ve Divine Light Mission (Elan Vital)⁵ verilebilir. İkinci grupta

-
- 2 Bkz. David A. Snow ve R. Machalek, “*The Sociology of Conversion*”, *Annual Review Sociology*, X, 1984, s.167. Din değiştirme olgusunu Din Psikolojisi açısından ele alıp değerlendiren nefis bir çalışma için bkz. Ali Köse, *Neden İslam’ı Seçiyorlar?*, T.D.V. Y., İstanbul, 1997
  - 3 **Church of Scientology**: 1954 yılında The Church of Scientology International adıyla kurulan hareket, 1985 yılında yayınlanan *Scientology: What is it?* adlı kitapçıkta, mutlu ve başarılı olmak için insan ve hayat hakkında sahip olunması gereken son derece temel bilgilerin araştırılıp öğrenilmesi amacıyla bir araya gelenler topluluğu olarak tanımlanmaktadır. Hareketin önemli isimlerinden L. Ron Hubbard tarafından 1950’de Danimarka’nın başkenti Kopenhag’da yayınlanan *Dianetics: The Modern Science of Mental Health* adlı eserin 421. sayfasında ise, Scientology hareketinin ferdi günlük hayatın sıkıntı ve problemlerinden uzaklaştırarak ruhsal özgürlük bakımından daha yüksek basamaklara ulaşabileceği bir noktaya yönelteceği belirtilmektedir. Geniş bilgi için bkz. Barker, a.g.e., s.173-4
  - 4 **Hare Krishna (ISKCON)**: 1966 yılında B. Swami Prabhupada tarafından kurulan ve “Allah’a sevgiyle kulluk etmenin içsel bilgisi” pratiğine bağlı olanların meydana getirdiği dünya çapında bir topluluktur. Geniş bilgi için bkz. Barker, a.g.e., s.184-5; E.B.Rochford, *Hare Krishna in America*, New Brunswick, Rutgers, 1985; Kim Knott, *My Sweet Lord: The Hare Krishna Movement*, Wellingborough, Aquarian Press, 1986; D.G.Bromley ve L.D.Shinn (eds.), *Krishna Consciousness in the West*, Lewisburg, Bucknell Univ. Press, 1989

yer alan Children of God⁶ ve Unification Church (Moon)⁷ hareketleri ise, hem Tanrı hem de insan merkezli bir ahlakî düalizmi kabul ettikleri için “düalistik” olarak isimlendirilmektedir. Ayrıca bu hareketler modern kültürün karmaşıklığına, göreceliliğine ve serbestiyetçiliğine karşı oldukları için “karşı hareketler” olarak da nitelendirilmektedir.⁸

Bir başka tipoloji denemesi de, Batıda ortaya çıkan yeni dinî hareketler hakkında yapmış olduğu çalışmalar nedeniyle sahanın otoritelerinden biri kabul edilen James A. Beckford tarafından yapılmıştır. Onun geliştirdiği ikili tipolojiye göre, mistik Doğunun hayata materyalist Batıdan daha fazla anlam kattığına inananların oluşturduğu ve daha ziyade Asya'nın Hint ağırlıklı felsefî ve mistik geleneğine dayalı hareketler ilk kategoride yer alırken, ikinci kategoride ise, kendilerinin Hristiyan olduğunu savunan, ancak gerek Hz. İsa'nın dönüşü ve gerekse modern toplum hayatında manevî kurtuluşa ermenin çeşitli yolları ile ilgili geliştirdikleri yeni ve farklı öğretiler etrafında bir araya gelen insanların oluşturduğu hareketlere yer verilmektedir.⁹ Yeni dinî hareketleri, önceki gibi sadece ideolojik açıdan ele

-
- 5 **Divine Light Mission (Elan Vital):** 1930'lu yıllarda Shri Hans Ji Maharaj tarafından kurulmasına rağmen asıl tanınması onun oğlu olan Guru Maharaj Ji (Maharaji)'nin 1971'de İngiltere'yi, hemen ardından da ABD'ni ziyaret etmesiyle olmuştur. Maharaji'nin el yazmaları, teyb ve video kasetleri olmasına rağmen hareketin inanç ve pratikleriyle ilgili bir literatür oluşturulamamıştır. Geniş bilgi için bkz. Barker, a.g.e., s176-8; Maeve Price, “*The Divine Light Mission as a Social Organisation*”, *The Sociological Review*, Vol.27, No.2, May 1979; J.Messer, “*Guru Maharaj Ji and the Divine Light Mission*”, in *The New Religious Consciousness*, C. Y. Glock ve R.N.Bellah (eds.), Berkeley, University of California Press. 1976
  - 6 **Children of God:** 1960'lı yılların sonunda Kaliforniya'da David B. Berg tarafından kurulan ve Aile ya da Aşk Ailesi olarak da isimlendirilen bir topluluk. Geniş bilgi için bkz. Barker, a.g.e., s171-3; R.Davis ve J.T.Richardson, “*The Organisation and Functioning of the Children of God*”, *The Sociological Analysis*, Vol.37, No.4, 1976; D.Davis, *The Children of God*, Basingstoke, Marshalls, 1984; D.Van Zandt, *Living in the Children of God*, Princeton, Princeton Univ. Press, 1991
  - 7 **Unification Church:** 1954 yılında Kore'de Sun Myung Moon tarafından kurulan ve kurucusuna izafeten Moon ya da Moonculuk olarak da adlandırılan harekete verilen isimdir. Geniş bilgi için bkz. Barker, a.g.e., s.214-6; D.Bromley ve A.D.Shupe, “*Moonies*” in *America*, Beverly Hills & London, Sage, 1979
  - 8 John A. Hannigan, “*Apples and Oranges or Varieties of the Same Fruit? The New Religious Movements and The New Social Movements Compared*”, *Review of Religious Research*, XXXI, 1990, s.253
  - 9 Beckford, a.g.e., s.391

almayıp, tarihi gelişimleri açısından da değerlendiren bu tipolojinin daha fazla kabul gördüğü söylenebilir. Nitekim konuyla ilgili yapmış oldukları ortak çalışmalarında, Batıda ortaya çıkan yeni dinî hareketlerin daha iyi anlaşılması için sergilenen yaklaşımların iki ana teorik çerçevede toplandığını söyleyen Günay ve Ecer'in de Beckford'un ikili tipolojisinden etkilendikleri anlaşılmaktadır. Onlara göre, bazılarının kökleri XIX. yüzyıla dayanan, ancak özellikle 1960'lı yıllardan sonra uzak Doğu kökenli mistik hareketlerin eklenmesiyle yeni bir boyut kazanan yeni dinî hareketler birinci kategoride yer alırken, bu gelişmelere 1970'li yıllardan sonra Hristiyan bünyenin verdiği tepki paralelinde oluşan yeni dinî hareketler ikinci kategoriye oluşturmaktadır.¹⁰

Batıda ortaya çıkan yeni dinî hareketlerin oluşum sebepleri değerlendirilirken de farklı yorumların yapıldığını görmekteyiz. Bu çerçevede yeni dinî hareketler, genellikle, bilimin ve politikanın çözemediği pek çok problemin bulunduğu, bu arada aile müessesesinin ve Kilisenin çökmeye yüz tuttuğu Batı toplumunda aradığı huzur ve refahı bulamayan, nükleer savaş ve çevre kirliliğinin gelecek endişesine sevk ettiği, insana ve topluma dair mekanist-materyalist görüşlerin kimliksizleştirdiği tatminsiz ve huzursuz insanlar için bir kaçış yolu ya da teselli kaynağı olarak görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, yeni dinî hareketler, konunun uzmanları tarafından sosyo-ekonomik problemlerden ve modern hayatın baskısından bir kaçış yolu olarak kabul edilmektedir. Oysa söz konusu hareketler, kendi üyeleri tarafından "gerçek" bir kurtuluş yolu olarak algılanmaktadır.¹¹ Bugün akademik sosyolojinin en son aşamasını oluşturan Fonksiyonalist Sosyoloji anlayışına göre ise, mevcut din anlayışının aşırı derecede laikleşmiş, akılcı ve pozitivist düşünceli modern insanın ve toplumun beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılayamadığı, onları tatmin edemediği yerde oluşan boşluğu yeni inançların doldurması kaçınılmazdır.¹² Buna göre yeni dinî hareketler toplum içinde yaygın din anlayışında görülen boşlukları doldurmaktadırlar. Ayrıca bu hareketler, bir yandan geleneksel dinlerde radikal eğilimleri zayıflatırken, öte yandan demokratik çoğulculuğun sürekliliğine de dolaylı olarak hizmet edebilmektedir. Kısaca belirttiğimiz bu görüşler göz önüne alındığında, yeni dinî hareketlerin doğuşu ile ilgili olarak değişim, sekülerizasyon ve çoğulculuk gibi kavramların öne çıktığı görülmektedir.

10 Ünver Günay, A. Vehbi Ecer, *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, Erciyes Üniversitesi Y., Kayseri, 1999, s.32

11 Beckford, a.g.e., s.391-2

12 Orhan Türkdoğan, *Sosyal Hareketler Sosyolojisi*, Birleşik Y., İst. 1997, s.254

Konuya değişim açısından yaklaşan ve yeni dinî hareketler toplumsal ve kültürel alanda yaşanan değişmelerin çok önemli göstergeleri olarak adeta, toplumsal planda ortaya çıkan duygu, düşünce ve sosyal ilişkilerin sınındığı toplumsal ve kültürel bir laboratuvar durumunda gören Beckford'a göre, bu hareketler, eğer dinin sonradan ortaya çıkan yeni formlarına delalet ediyorsa bu durumda toplumsal değişme ile yakından alakalı oldukları kendiliğinden anlaşılabilir olur. Yani yeni dinî hareketler hızlı değişme ortamında artma eğilimi gösterirler.¹³ İslam dünyasında görülen İhyacı hareketler üzerinde yaptığı araştırmalarında Said Amir Arjomand da, İslamî İhya hareketlerinin ortaya çıkışı ile hızlı sosyal değişme arasında çok sıkı bir bağ olduğunu göstermektedir.¹⁴

Ülkemizin önde gelen din sosyologlarından biri olan Ünver Günay da, konuya değişim açısından yaklaşmak suretiyle yeni dinî hareketleri toplumda meydana gelen değişmelerin önemli bir tezahür biçimi olarak gördüğü toplumsal hareketlerin içerisinde değerlendirir ve onların kolektif davranış biçimleri olduğunu belirtir. Ona göre söz konusu hareketler, dinî planda geleneksel toplum yapısına göre düzenlenmiş pek çok toplumsal unsur ve anlayışın modern toplumun yepyeni şartları ile uyumadığının anlaşılmasıyla insanların bu yeni şartlara uyum sağlayacak yeni enstrümanları bulmak için kendilerini yeniden algılamaya, düşünmeye, yorumlamaya ve teşkilatlanmaya yöneltmeleriyle ortaya çıkmıştır.¹⁵ Bu yüzden, genellikle, kendinden önce gelen veya geldiği düşünülen hareketlere gönderme yapılarak tanınan yeni dinî hareketler, dinî alanda eskisinden farklı "yeni bir hayat tarzı" veya "yeni bir model" oluşturma amacını taşıdıkları ve bu amaç doğrultusunda eylemde buldukları için çoğu zaman toplumda kabul görerek kurumsallaşmış ve yerleşmiş dinî hareketlere veya oluşumlara ters düşerler.

Gerçekten de yeni dinî hareketlerin Batılı ülkelerde ortaya çıkışı modern çağın hızlı, derin ve geniş toplumsal değişmeleriyle eş zamanlıdır. XIX. yüzyılda yaşanmaya başlayan sanayileşme ve şehirleşme süreçlerine bağlı olarak cereyan eden değişim ortamında ortaya çıkmaya başlayan yeni toplumsal hareketlerin özel bir türünü oluşturan yeni dinî hareketler, daha ziyade XX. yüzyıla özgü bir dinî-

13 Beckford (ed.), *New Religious Movements and Rapid Social Change*, London, Sage/Unesco, 1986, s.XI-XV

14 Said A. Arjomand, "Social Change and Movements of Revitalization in Contemporary Islam", in *New Religious Movements and Rapid Social Change*, J.A.Beckford (ed.), London, Sage/Unesco, 1986, s.87-112

15 Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Y., İst. 1998, s.443-4

toplumsal olgu olarak kabul edilmektedir. Bu durumu izah ederken kullanılan temel argüman şu şekilde özetlenebilir: I. Dünya Savaşı'nın akabinde 1940'lı yılların sonunda II. Dünya Savaşı'nın Avrupa'nın tamamına getirdiği ekonomik çöküntü, yüksek işsizlik ve toplumsal huzursuzluk Batı toplumlarını gelecek hakkında karamsarlığa sevk etmişti. Ancak bu durum çok uzun sürmedi ve 1950'lere gelindiğinde yerini belirgin bir canlılık ve ümide bırakmıştı. 1960'ların ortalarında ise, yeni ümitler ve değerlerle beraber yeni bir nesil yetişmişti. Bugün ise, başta gençler olmak üzere, yeni dinî hareketlere katılanların sayısı artık milyonlarla ifade edilmekle birlikte, aslında, bu hareketlerin bir kısım potansiyellerinin sol siyasî partiler tarafından absorbe edildiği veya başka yöne kanalize edildiği için çok daha büyük bir kitleyi harekete geçirebilme yeteneklerini tam olarak sergileyemedikleri de ifade edilmektedir.¹⁶

Batılı toplumlarda ortaya çıkan dinî hareketler üzerine çalışan uzmanlar, çoğulcu ve hızlı sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerin yaşandığı değişken karakterli toplumların, bu tür hareketlerin ortaya çıkması ve gelişmesi için oldukça elverişli bir ortam oluşturduğu söylemektedirler. Nitekim değişken ve çoğulcu bir karaktere sahip olması nedeniyle yeni dinî oluşumlar için çok uygun ortam sunduğu söylenen ve bu çerçevede "yeni dinî hareketlerin süpermarketi" olarak nitelenen Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni dinî hareket çalışmalarında özel bir konumu vardır. Çünkü bu ülkede dinî inanç ve kanaatlerini açıklama ve bunları serbestçe yaşama gibi iki önemli özgürlük Anayasal koruma altındadır.¹⁷ Belki de bu nedenle olsa gerek, bugün demokratik, çoğulcu ve değişken bir karaktere sahip Amerika'da sadece Hristiyan cemaatlerin sayısının 2550 olduğu, bunların dışında yaklaşık 600 civarında da Hristiyanlık dışında yeni dinî cemaat bulunduğu ifade edilmektedir.¹⁸

Yeni dinî hareketleri daha ziyade sekülerizasyon olgusu çerçevesinde açıklamaya çalışanların genellikle İngiltere'yi örnek olarak verdiği görülmektedir. Bir makalesinde, konuya modernleşme, sekülerleşme ve bireyselleşme açısından yaklaşan Orhan Türkdoğan bunlardan biridir.¹⁹ Bir diğeri de doktora eğitimini İngiltere'de yapan Ali Köse'dir. Onun aktardığına göre, İngiltere, yeni dinî

16 Hannigan, a.g.m., s.254

17 Mc.Guire Meredith, *Religion: The Social Context*, Belmont, California, Wadsworth Publications, 1992, s.277

18 Günay, Ecer, a.g.e., s.26

19 Orhan Türkdoğan, "Batı ve Türk Toplumunda Yeni Dinî Hareketler", Türk Yurdu, C.17, Sayı 116-117, Nisan-Mayıs 1997, s.33-8

hareketler açısından Amerika ve diğer Avrupa ülkelerine oranla daha verimli bir yer konumundadır. Öyle ki, 1945'ten bu yana 400'den fazla yeni dinî hareketin ortaya çıktığı İngiltere'de 1985 yılında faaliyette olan dinî grup sayısı 153 olup, bir milyon nüfusa 3.2 dinî hareket düşmektedir.²⁰ Bu verilerden hareketle, İngiltere'de geleneksel dinin diğer Batı ülkelerinden daha zayıf, buna karşılık sekülerizasyon sürecinin ise daha güçlü olduğu şeklinde bir sonuç çıkarılmakta ve bu yargı genelleştirilmektedir. Nitekim konu üzerinde çalışan uzmanlar, yeni dinî hareketlerin, yoğun bir sekülerizasyon süreciyle insan aklına verilen aşırı önemin ortaya koyduğu sonuçlara bir cevap olarak ortaya çıktığında birleşmektedirler. Çünkü onlara göre, eldeki veriler bu tür akımların sekülerizasyonun güçlü olduğu yerlerde daha fazla yayıldığını göstermektedir.²¹ Şu halde aşırı sekülerizasyon politikaları sonucu oluşturulmaya çalışılan rasyonel ve liberal bir din anlayışının "dünyayı büyüünden arındırdığı" söylene de, bugün gelinen noktada, aslında, kitlelerin inançlarını sarsarak onları birbirine kenetleyen dayanışma bilinçlerini zayıflattığı ve böylece sekülerleşen bir toplumun yeni dinî hareketlerin ortaya çıkması için uygun bir ortam oluşturduğu söylenmektedir. Ancak Batılı toplumlarda ortaya çıkan yeni dinî hareketleri sadece sekülerleşme olgusuna bağlı olarak açıklamanın konunun anlaşılmasını eksik bırakacağı açıktır. Zira yeni dinî hareketler olgusunun, tıpkı diğer toplumsal olgular gibi, tek bir faktöre bağlı olarak açıklanamayacağı gerçeğinden yola çıkan araştırmacıların konuya daha geniş bir perspektiften yaklaştıkları görülmektedir. Bu çerçevede başta sekülerizasyon ve değişim nazariyeleri olmak üzere fonksiyonalist, psikolojist, fenomenolojik veya entegratif yaklaşım ve teorilerin de kullanıldığı bilinmektedir.²²

Batılı toplumlarda ortaya çıkan yeni dinî hareketlerin belli başlı özelliklerinden bahsedilirken genel olarak ortaya olumsuz bir tablo çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu çerçevede geleneksel din anlayışına meydan okuma şeklinde ortaya çıkan yeni dinî hareketlerin toplumdaki yaygın din anlayışının bir yansıması olan resmi-dinî kurum ve makamlara karşı saldırgan bir tavır içinde olduğu, bu noktada üyelerinin de rasyonel düşünce ve analizlerden ziyade irrasyonel bir tarzda duygusal olarak hareket ettiklerine dair yaygın bir kanaat vardır.²³ Yeni dinî

---

20 Köse, a.g.e., s.119

21 Köse, a.g.e., s.122

22 Günay, Ecer, a.g.e., s.31

23 Hannigan, a.g.m., s.247

hareketler ve onların üyeleri hakkındaki bu yaygın kanaati doğrulayacak bazı veriler de bulunmaktadır. Bunlar arasında yeni dinî hareketlerin inançlarının, belli dinî pozisyonları işgal edenlerce zındıklık olarak nitelenmesi bir yana, bütün bu inanış şekillerinin insanların beyinlerini yıkadığı ve akıllarını ipotek altına aldığı ileri sürülmektedir. Ayrıca maddî hırs peşinde koşma, tamahkârlık ve dolandırıcılık hareketleri, sömürücü ve fırsatçı liderlik, gösterişe dayalı aldatıcı ibadetler ve cinsel sapıklık gibi olumsuz davranışlar sergilenmesinin ötesinde uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı, siyasi entrika, çocuklara tecavüz ile intiharı ve ölümü teşvik etme gibi çirkin işlere bulaştıklarını ileri sürenler de vardır. Ancak yeni dinî hareketlerle ilgili olarak çoğu zaman göz ardı edilen bir başka hususa dikkat çeken Barker'a göre, bu iddiaların bir kısmı doğru olmakla birlikte yeni dinî hareketlere mensup olanların suça ve ahlaksız davranışlara düşkünlükte belki de böyle bir harekete üye olmayanlara göre daha ileri oluşu ara sıra fena halde abartılmaktadır. Oysa bazı hareket üyelerinin çağdaş toplumda olağan kabul edilenden daha ahlaki ve daha manevi yaşantılara varmaya çalışmaları hususu çoğu zaman göz ardı edilmekte ya da tam olarak bilinmemektedir.²⁴

Barker'ın da isabetle belirttiği gibi, bu akımların en önemli özelliği, mistik tecrübeyi ön plana çıkarmalarıdır. Ayrıca Tanrı'yla veya kutsal varlıkla doğrudan ilişki, yani kutsalın doğrudan tecrübesi için imkan sunmaktadırlar. Bunun gerçekleşip gerçekleşmediği, yani bu tür dinî gruplara veya hareketlere katılan insanların aldatılıp aldatılmadığı konumuz dışında kalmaktadır. Fakat şurası bir gerçek ki, bu insanlar böylesine cazip bir tecrübe vaadiyle cezbedilmektedirler. Nitekim kendi ifadeleri de bu gerçeği doğrulamaktadır.

Yeni dinî hareketlerin böylesine ilgi görmesi, mistik tecrübeye büyük önem vermeleri ve daha coşkun bir din anlayışına sahip olmalarıyla açıklanmaktadır. Gerçekten de idealist, genç ve yeni bir üyenin (mühtedi) gözünde geleneksel dinin soğuk ve iki yüzlü görünmesine karşın, yeni bir din, heyecan verici ve merak uyandırıcı görünebilmektedir. Bu nedenle daha büyük bir şevkle kabul edilen yeni bir dinî hareketin "*gerçekleri*", genellikle değişmeye elverişli olup, nesiller boyu insanların çeşitli ihtiyaçlarına cevap veren geleneksel dinlerin oldukça sofistike (incelikli) ve komplike (karşık) olan inançlarından çok daha basit ve sadedir.²⁵ Bu yüzden yeni dinî hareketler yaygın din anlayışında görülmeyen bir hassasiyet ve kırılgnlık içerirler.

24 Barker, a.g.e., s.10

25 Barker, a.g.e., s.11

Aslında yeni dinî hareketlerle ilgili bütün bu özelliklerden en azından bir kaç doğrudan doğruya bu hareketlerin yeni ve dinî oluşundan anlaşılabilirse de, onların mistik tecrübe ya da kutsalın doğrudan tecrübe edilmesi dışında kalan diğer özelliklerini de şu şekilde sıralamak mümkündür:²⁶

1. Geleneksel Kilise Hristiyanlığına, yani toplumdaki yaygın din anlayışına ve eski dinî hareketlere, bu arada mezhebî Hristiyanlığa karşı çıkarlar.

2. Üyelerini, yeni norm ve kimliklerin empoze edildiği toplumsal bir öğrenme sürecine tâbi kılarlar.

3. Kendilerine göre ahlakî bir takım normları vardır ve dolayısıyla üyeleri arasında normatif bir etkileşim tarzı görülür.

4. Dine akli yaklaşımı reddederler. Çünkü hür vicdanı ve düşüncüyü kuşatarak sezgisel bir bilinç halini önemserler.

5. Karizmatik ve otoriter bir lidere sahiptirler. Üyelerin lidere kayıtsız bir teslimiyetle bağlı olmaları gerektiği gibi, hareket veya hareketin ilke ve politikaları hakkında soru, şüphe veya tereddütleri de olamaz.

6. “Millenium”, yani kıyametten önce barış ve selametın hüküm süreceği bin yıllık mutluluk devresi üzerine vurgu yapılır.

7. Harekete yeni üyeler bulmak için misyoner bir anlayış hakimdir.

Yeni dinî hareketlerin özelliklerini bu şekilde belirttikten sonra şimdi de onların toplumun hangi kesiminde taban bulduklarına değinmek, onları daha iyi anlama noktasında yararlı olacaktır. Bu noktada konu ile ilgili yapılan çalışmaların, yeni dinî hareketlerin üyelerini, “genellikle yirmisinde olan gençler, orta sınıfa mensup olanlar, toplumun genel ortalamasından daha yüksek eğitim almış olanlar ve çok kere de sağlam aile çevrelerinden gelenler” şeklinde tanımladığını belirten Snow ve Machalek’e göre, aslında bu bulgular, yeni dinî hareket üyelerinin toplumda son derece marjinal kalan ve yabancılaşan bir kitle olduğunu gösterdiği gibi, bir noktada insanların yaygın olmayan yeni dinî hareketlere yönelişlerini açıklamaktadır.²⁷ Zira söz konusu hareketler, topluma yabancılaşarak marjinal kalan kişiler için bir teselli kaynağı ve bir sığınak olmaktadır.

Yeni dinlerin daha önceki bazı dalgaları ile üçüncü dünya ülkelerinde ortaya çıkan bir çokları yoksul ve mazlumu cezbederken, Batıda mevcut yeni dinî hareketlerin meşhur olanlarına katılanların çoğu, toplumun daha ayrıcalıklı

26 Hannigan, a.g.m., s.248-55

27 Snow ve Machalek, a.g.m., s.181-2

kesimlerinden gelmektedir. Mesela Brahma Kumaris²⁸, Divine Light Mission, Hare Krishna, Rajneeshism²⁹, Sahaja Yoga³⁰, the Church of Scientology, Transandantal Meditation³¹ ya da the Unification Church gibi hareketlere aktif olarak katılmış ya da bağlantısı olanlar, genellikle, toplumda orta ve ortanın üstü sınıflardan gelmektedirler. Onlar vasattan daha iyi bir eğitim almış ve dolayısıyla iyi bir kariyer için gelecekte çok daha iyi ümitleri olan kişilerdir. Bu durumun istisnaları da vardır. Mesela Rastafarian hareketi³², şehrin merkezinde fakirlerin

-
- 28 **Brahma Kumaris (Raja Goya):** Bu hareket, 1937 yılında Karaçi’de Dada Lekh Raj (1877-1969) tarafından kurulmuştur. Manevi otorite makamlarını çoğunlukla evlenmemiş kadınların (kumari) doldurduğu bu toplulukta kadınların aktif olmaları nedeniyle bu hareket, kocalar tarafından eleştirilmektedir. Geniş bilgi için bkz. Barker, a.g.e., s.168-170
- 29 **Rajneeshism:** 1974 yılında Poona’da B.Shree Rajneesh (1931-1990) tarafından Shree Rajneesh Ashram adıyla bir cemiyet kurulmuştur. Rajneesh’in din, politika ve seks konularında ortaya attığı radikal fikirlere dayanan harekette, tamamen bir sanat olan ve insanı doğal yapısına ulaştıran meditasyon önemli bir yer tutar. Bu yüzden hareket mensupları, meditasyon seansları için dünya çapında bir çok merkez açmıştır. 1981 yılında dünya çapında yaklaşık 300 Rajneesh Meditation Centre vardı. Geniş bilgi için bkz. Barker, a.g.e., s.201-5; S.Belfrage, *Flowers of Emptiness: Reflections on an Ashram*, New York, Dial Press, 1981; B.Mullan, *Life as Laughter: Following Bhagwan Shree Rajneesh*, London, Routledge and Kegan Paul, 1983; J.Thompson ve P.Heelas, *The Way of Heart: The Rajneesh Movement*, Wellingborough, Aquarian Press, 1986
- 30 **Shaya Yoga:** Merkezi Hindistan’da bulunan Chindawara şehrinde 1923 yılında doğan ve Protestan bir aileye mensup olan Mataji Nirmala Devi Srivastava tarafından kurulmuştur. 1970’li yıllarda Mataji, Shaya Yoga öğretmekteydi. Geniş bilgi için bkz. Barker, a.g.e., s.207-9; J.Gent, Introduction to “*Sahaja Yoga: Book One*” by Her Holiness Mataji Shri Nirmala Devi, Delhi, Nirmala Yoga, 1982
- 31 **Transcendental Meditation:** Bu hareketi Batı’da ilk defa ortaya çıkaran Maharishi Manesh Yogi’dir. Bu kişi, TM olarak bilinen tekniği, üstadı Guru Dev (1869-1953)’den almıştır. O da, bunu Hindu metinlerinden çıkarmıştır. Geniş bilgi için bkz. Barker, a.g.e., s.213-4; J.Anderson ve B.Stevens, *Feel Great with TM! An Introduction to Transcendental Meditation*, Mentmore, Golden Arrow Pub., 1988; D.W.Orme-Johnson ve J.T.Farrow (eds.) *Scientific Research on the Transcendental Meditation Program*, West Germany, Maharishi European Research University Press, 1977
- 32 **Rastafarianism:** Bu hareket, XX. yüzyılın ilk yarısında Jamaika doğumlu Marcus Gawaye (1887-1940) tarafından kurulmuştur. Gerek onun Jamaikalı olması gerekse hareketin bir “Afrika hareketi”ne dönüşmesi nedeniyle bu ülkenin siyah halkı tarafından büyük bir kabul görmüştür. Öyle ki, “Her Afrikalı aynı zamanda bir Rasta’dır” denilir olmuştur. Bu yüzden hareketin siyasi bir parti mi yoksa dini bir hareket mi olduğunu söylemek oldukça zordur. Daha geniş bilgi için bkz. Barker, a.g.e., s.205-7; K.M.Williams, *The Rastafarians*, London, Ward Lock Educational, 1981; E.E.Cashmore, *Rastaman: The Rastafarian Movement in England*, London, Unwin, 1983; P.Clarke, *The Rastafarian Movement*, Wellingborough, Aquarian Press; 1986

oturduğu mahallelerden birinde oturan siyah gencin ilgisini çekerken, TOPY hareketi³³ ise, reddettikleri “sistem”in zorunlu olarak bir parçası olmak istemeyen genç insanlara cazip gelmektedir.³⁴

Konuyla ilgili yazmış olduğu eserinde, yeni dinî hareketlerin toplumsal tabanlarını tespit noktasında, bu hareketlerden biriyle çok kısa süreli bir ilişkisi olan geniş çoğunluktan, hayatlarını tamamen harekete adayanlara kadar farklı üyelik seviyelerini tartışan Barker’a göre, üyelerinden bütün vaktini grup için harcamayı gerektiren tam bir teslimiyet bekleyen hareketlere katılan kişilerin hayatta pek az sorumluluk yüklenmiş genç delikanlılar olması sürpriz değildir. Ona göre, mesela, Unification Kilisesi’nin “çekirdek kadrosu” olan üyelerinin yaş ortalaması yirmi üçtür. Buna karşın hizmetleri için üyelerine aidat ya da maddî yardım yapma yükümlülüğü getiren hareketler ise, biraz daha yaşlı -çoğu otuzunda veya daha yaşlı olan- kesimi etkilemeye yönelmektedir. Çünkü bu insanlar büyük bir ihtimalle, vermek için yeterli kadar kazanmaktadırlar. Mesela “Kutsal Bir Sağlık ve Zayıflama Tatili” için Atsitsa’ya ya da bir “Kişilik Gelişimi Tatili” için Skyros Centre’ı (ikisi de Yunan adası Skyros’dadır) ziyaret eden kişiler üzerinde yapılan bir araştırmada genel olarak katılımın “bekar, meslek sahibi, 30 yaşın üzeri ve bir Guardian gazetesi okuru” olduğu tespit edilmiştir. Kadınlar erkeklere göre bire iki oranında fazladır. Ancak bazı hareketler de, oldukça yaşlı olanları, özellikle yalnız yaşayan ve arkadaşlarıyla akrabalarını çok sık göremeyen kişileri cezbetmektedir. Hatta bazı yeni dinî hareketlerin, evlerini veya paralarını kendilerine devretmesi için ya da onları kendi rızalarıyla yapacakları bir vasiyetle harekete bağışlamaya ikna etmek için yaşlı insanların yalnızlığından yararlanabildikleri, bir kere amaçlarına ulaştığı zaman da yaşlı insanları yalnız ve muhtaç bırakarak onlara gösterilen bütün ilgiyi kesebildikleri belirtilmiştir.³⁵

Yeni dinî hareketlerle ilgili bir diğer husus da, onların zamanla değişim sürecine girmeleri ve buna bağlı olarak da çeşitli sorunlarla karşılaşmalarıdır. Hannigan’a göre, bu sorunlar, üyelerin yaşlanması, karizmatik liderlerin ölümü, ikinci nesil üyelerin sosyalizasyonu ve nüfus yönünden kalabalık bir toplum içinde girilen ilişkilerin sürekli değişmesi şeklinde ifade edilebilir.³⁶ Ancak bu, ayrı bir araştırma konusudur.

33 **TOPY (Thee Temple ov Psychic Youth)**: 1981 yılında pop müzik yıldızı Genesis P. Orridge’nin çabalarıyla kurulan bu hareket hakkında daha geniş bilgi için bkz. Barker, a.g.e., s.212-3

34 Barker, a.g.e., s.14

35 Barker, a.g.e., s.15

36 Hannigan, a.g.m., s.254